

Libris

Respectiv pentru oameni și cărți

G. R. A. È. L.
F. A. Y. È.

Mica țară

ROMAN

TRADUCERE DIN FRANCEZĂ
ȘI PREFAȚĂ DE
LUCIA VIȘINESCU

literary FICTION

PANDORA
IVI

Există prejudecăți de care poți scăpa traducând cartea potrivită. Pentru că traducerea, mai mult decât simpla lectură, oricât de atentă, presupune o imersiune totală în text, aproape senzorială, dublată de strădania de a înțelege, de a empatiza, folosind un verb la modă, cu o lume desprinsă din viață, fără să-i semene întru totul.

Sigur, nu e un adevăr universal valabil, ci o afirmație ce mă privește pe mine, traducătorul acestei cărți. Iar prejudecata de care m-am descotorosit e tot una personală, legată de „zona” africană, care îmi era străină și departe, cu toate lecturile despre alteritate, dar și de literatura care vorbește despre această zonă, pe care o consideram un reflex al discursului postcolonial, cu iz de corectitudine politică, un drept la replică dat celui asuprit, replică la fel de lipsită de nuanțe ca viziunea colonizatorului. Și, în loc de clișee, am descoperit o lume proaspătă, poate pentru că e văzută prin ochii unui copil, Gaby, secondat uneori de o voce matură, și care, contrar aparențelor, seamănă izbitor cu cea în care și eu mi-am petrecut o parte din copilărie și ieșirea din ea.

Ațiunea se desfășoară pe fundalul unui Burundi al anilor '90, măcinat de conflicte interetnice, de instabilitate politică și lovituri de stat succesive. Dar situația din Burundi este alimentată de un eveniment încă și mai tragic, genocidul rwandez din 1994, ecurile sale fiind prezente în roman. Masacrarea etnicilor tutsi de către facțiunile extremiste hutu în 1994 — al doilea episod de acest tip din istoria țării, primul genocid rwandez având loc în 1963 — va duce la violențe similare în Burundi, victime fiind, de data asta, etnicii hutu, uciși cu aceeași brutalitate de

putsi. Într-o lume guvernată de legea talionului, nu mai există buni și răi, ci toți sunt, rând pe rând, victime și călăi. Povestea pe care tatăl lui Gaby le-o spune copiilor săi la începutul cărții, fie ea adevărată sau nu, e grăitoare pentru absurditatea războiului: *casus belli* nu ar fi reprezentat de divergențele teritoriale sau de diferențele de identitate, ci de mărimea nasului. Dar cei mai mulți nu par a înțelege inutilitatea războiului și, ironic a sorții, până și inocentul care se încăpățânează să rămână neutru va fi obligat să ucidă.

Gaby, din perspectiva căruia sunt relatate evenimentele, și cele mici, ale copilăriei, și cele mari, ale Istoriei, poate fi un *alter ego* al autorului cu care seamănă în mai multe privințe — de la prenume (Gaël vs Gabriel) până la povestea de viață (amândoi de origine franco-rwandeză — tatăl francez, mama rwandeză —, amândoi vor părăsi teatrul evenimentelor sângeroase pentru o lume „mai bună” dar rece și lipsită de farmecul țării natale). Însă nu putem vorbi despre un text autobiografic, povestea lui Gaby fiind mult mai dureroasă decât evenimentele trăite de autor.

Decorul în care se desfășoară această poveste este o țară mică, ca și a noastră, mai cu seamă în perioada tulbură a anilor '90. Iar asemănarea dintre ele se explică, poate, prin înrudirea țărilor mici de peste tot, indiferent de zona culturală căreia îi aparțin. Țările mici cu probleme de tot soiul, afectate de sărăcie și corupție, în care politica este opiumul poporului și opiniile diferite duc la dezbinări. Dar în care oamenii continuă să trăiască, să se bucure, să iubească. Burundi e, mai ales, o mică țară, țara copilăriei, a copilăriei copilului universal, am spune, cu o formulă consacrată și uzată. Și asemănările cu țara copilăriei mele continuă și în acest plan, în ciuda diferențelor de decor: copiii merg la furat de mango (nu de cireșe), fructul venerat, oaspeții sunt întâmpinați cu mango și sare, vecinii se întâlnesc bucuși la un grătar... de crocodil, ecranul cu purici al televizorului e reglat cu un umerăș transformat în antenă, cureaua tatălui este,

în anumite familii, instrumentul cu care se aplică pedepsele corporale, elevii burundezi corespundea cu cei francezi de la care primesc și ajutoare, adolescenții sunt atrași de mirajul lumii occidentale cu hainele ei de firmă etc.

Și cum mai este lumea acestui copil universal? E o lume pe dos, în care normalitatea are altă definiție, în care poți umbla fără tricou, dacă ai nevoie de el pentru transportul fructelor de mango sau în care cei apreciați sunt oamenii considerați ciudați de către adulți, precum vânzătorul de momeli pentru pescuit, care face tot timpul scheme de karate de plajă. De altfel, pentru copii, de cele mai multe ori, adulții sunt nostimi și bizari. Copiii nu pot fi duși de nas, ei depistează foarte ușor bunătatea (doamna Economopoulos) și răutatea sau disprețul (casa familiei Van Goetzen, cu toate că e cea mai frumoasă de pe fundătură, e ocrotită de copii din pricina caracterului celor doi soți). Deși nu judecă, ei îi prezintă într-o lumină crudă pe cei care o merită: pe soții Van Goetzen, pe Innocent, personaj cu nume înșelător. Dar majoritatea celor care populează universul copilăriei sunt făcuți din bine și rău, și priviți cu îngăduință pentru că până și un mare șmecher din cartier, precum Francis, ascunde o suferință.

Este o carte scrisă cu delicatețe, din care lipsește cu totul vulgaritatea, în care până și limbajul uneori colorat al lui Gaby și al prietenilor lui nu umbrește inocența. În mod straniu, nici violența și ororile războiului nu închid ochiul inocent, deși ele grăbesc maturizarea și ieșirea din copilărie, alături de dramele familiale individuale. În cazul lui Gaby, începutul sfârșitului fericii este despărțirea părinților, prima pierdere, prima traumă, la care se vor adăuga, treptat, și altele: plecarea prietenilor, transformarea mamei tinere și frumoase într-o bătrână cu mintea rătăcită, după pierderea rudelor sale, ucise în Rwanda, moartea tatălui.

Nu numai oamenii se transformă, sub zodia războiului, ci și spațiul. Fundătura în care locuiește Gaby, parte a unui cartier

al elitelor, paradis al arborilor de mango, cu vegetație luxuriantă, o adevărată oază de liniște, se îngustează tot mai mult, precum camera lui Chloé din *Spuma zilelor*. Frica, suferința și moartea pătrund, în cele din urmă, chiar și în acest refugiu-sanctuar. Drumul spre școală e presărat cu cadavre, munții de bougainvillea ce împrejmuiau, cândva, școala sunt înlocuiți de un zid înalt de apărare.

Într-un spațiu în care moartea devine o realitate cotidiană, aproape banală, există și supape salvatoare. Imaginația e una dintre ele — copilul visează la o ninsoare la tropice, peisaj de poveste ce va pacifica spațiul, restabilind legăturile dintre oameni. Apoi, lectura și, din această perspectivă, prietenia cu doamna Economopoulos va fi un punct de sprijin pentru Gaby. Lectura stimulează și imaginația, iar cititorul va avea plăcerea de a recunoaște câteva dintre cărțile universale ale copilăriei care nu sunt numite, ci doar descrise prin prisma imaginației copilului. Pentru cel religios ca Donatien, unul dintre servitorii casei, singurul mijloc de rezistență este nădejdea irațională, credința, împotriva oricăror piedici exterioare și aparente descurajante.

Acest drum al personajului de la copilăria fără griji, fără țăntări care să țiuc la ureche, cum o va spune chiar el, la suferință, echivalează, până la urmă, cu o metaforă a victiiei pe parcursul căreia pierdem oameni și lucruri, învățând să trăim fără ele. Însă un lucru esențial rămâne, și anume speranța copilărească în puterea de regenerare a omului și în frumusețea infinită a victiiei.

Lucia Vișinescu

Chiar nu știu cum a început povestea asta.

Deși Tata ne explicase, într-o zi, în camionetă.

— În Burundi e la fel ca în Rwanda, înțelegi? Există trei grupuri diferite care se numesc etnii. *Hutu* sunt cei mai numeroși, sunt scunzi și au nasul mare.

— Ca Donatien? am întrebat eu.

— Nu, el e zairez, nu-i același lucru. Ca Prothé, de pildă, bucătarul nostru. Mai sunt și pigmeii, *twa*. O mână, aproape că nu-i poți pune la socoteală. Și *tutsi*, ca mama voastră. Mult mai puțini decât *butu*, înalți, slabi, cu nasul mic și nu știi niciodată ce e în mintea lor. De exemplu, tu, Gabriel, ești un adevărat *tutsi*, mi-a spus, arătând cu degetul spre mine, niciodată nu știe omul ce gândești cu adevărat.

În acel moment, nici eu nu știam ce gândesc. Oricum, ce aș fi putut crede despre toate astea? Atunci, l-am întrebat:

— De ce se luptă între ei *tutsi* și *butu*? Pentru că nu au același teritoriu?

— Nu, nu din cauza asta, au aceeași țară.

— Atunci, pentru că nu vorbesc aceeași limbă?

— Ba da, vorbesc aceeași limbă.

— Atunci, pentru că nu au același Dumnezeu?

— Ba da, au același Dumnezeu.

— Atunci... de ce sunt în război?

— Pentru că nu au nasurile la fel.

Discuția se terminase aici. În orice caz, era destul de ciudată povestea. Cred că nici Tata nu înțelegea mare lucru din ea. Din acea zi, am început să studiez nasul și înălțimea oamenilor

care îmi ieșeau în cale. Când mergeam la cumpărături în centrul orașului, cu Ana, sora mea mai mică, încercam să ghicim, fără a atrage atenția, care e *butu* și care *tutsi*. Șușoteam:

— Cel cu pantalonii albi e, sigur, *butu*. E mic și are nasul mare.

— Da, da, și celălalt, cu cămașa în dungi, e *butu*.

— Ba nu, nu vezi? E înalt și slab.

— Da, da' are nasul mare!

Așa am început să ne cam îndoim de povestea cu etniile. Și apoi, Tata nu ne lăsa să vorbim despre asta. Considera că politica nu e un subiect pentru copii. Însă nu se putea altfel. Atmosfera neobișnuită se inflama de la o zi la alta. Până și la școală, colegii se luau la harță din orice, iar *butu* și *tutsi* deveniseră cuvinte de ocară. Ba chiar, la un moment dat, unul dintre elevi spusec cu voce tare în timpul proiecției filmului *Cyrano de Bergerac*. „Ăsta-i un *tutsi*, nu vedeți ce nas are?” Aerul pe care îl respiram nu mai era același. Și o simțeam cu toții, indiferent de nas.